

**ЗАЛУЧЕННЯ
ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
ДО РОЗРОБКИ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНІХ
МАТЕРІАЛІВ З ПИТАНЬ
ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ**

П О С І Б Н И К

Київ 2006

ББК 65.272
УДК 364:613.8]-053.6
3 24

Посібник "Залучення дітей та молоді до розробки інформаційно-освітніх матеріалів з питань здорового способу життя" представляє сучасний досвід у сфері консультацій та залучення дітей та молоді до співпраці задля створення ефективних, корисних та цікавих інформаційно-освітніх матеріалів. Посібник було створено за підтримки Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) та Британської Ради (БР) в Україні. Посібник адресовано державним та громадським організаціям, котрі працюють з дітьми та молоддю.

Координатор проекту від ЮНІСЕФ — Олена Сакович, керівник проектів з питань профілактики ВІЛ серед молоді. Координатор проекту від Британської Ради — Віна Лакумалані, радник з питань соціального розвитку.

ISBN 966—2931—01—5

© Дитячий Фонд ООН (ЮНІСЕФ)

Подяки

Цей Посібник було створено за підтримки Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) та Британської Ради (БР) в Україні. Він був розроблений британською благодійною організацією "TACADE". В основу лягли багатий досвід, який "TACADE" має у сфері консультацій та залучення дітей і молоді до розробки інформаційно-освітніх матеріалів що пропагують здоровий спосіб життя. Посібник було сформовано у ході консультаційного процесу, підтриманого ЮНІСЕФ і БР з українськими організаціями, котрі працюють з дітьми та молоддю. Вони відіграли ключову роль, надавши корисні поради, цінні ідеї та досвід роботи в Україні, що також знайшло відображення у цьому Посібнику.

ЮНІСЕФ

Україна
01021 Київ
Кловський узвіз, 1
тел: (380 44) 230-2514
факс: (380 44) 230-2506
www.unicef.org

Британська Рада

Україна
04070 Київ
вул. Григорія Сковороди, 4/12
тел. (380 44) 490-5600
факс (380 44) 490-5605
www.britishcouncil.org.ua

Про автора:

Хелен Лі — менеджер з розробки матеріалів та навчання "TACADE", яка займається розробкою та менеджментом ініціатив з охорони здоров'я, націлених на молодь, і які стосуються широкого спектру тем, включаючи життєві навички, статеве здоров'я та вихованням, формування здорового способу життя, попередження паління, вживання спиртного та наркотиків у Сполученому Королівстві та за кордоном.

"TACADE" — неприбуткова добродійна організація, котра проводить свою діяльність у сфері персонального, соціального, медичного та громадського виховання (включаючи питання боротьби з вживанням наркотиків, спиртного, тютюну та статеве виховання) для дітей та молоді (www.tacade.com).

ЗМІСТ

1. Навіщо залучати дітей та молодь до створення інформаційно-освітніх матеріалів.	7
2. Керівні принципи	10
3. Загальний процес розробки матеріалів, метою яких є формування здорового способу життя	13
4. Контекст роботи з питань формування здорового способу життя	15
5. Проведення консультацій та процес апробації	17
6. Приклади зі Сполученого Королівства та України	29
7. Мова і термінологія щодо (ВІЛ)	41
8. Вирішення делікатних питань	44
9. Ідеї, які варто розглянути під час оцінки якості матеріалів з питань формування здорового способу життя	45
10. Додаткова інформація	47
11. Література	48
12. Словник термінів	49
Додаток А	51
Приклади розробки інформаційно-освітніх матеріалів з УКРАЇНИ	
Додаток 1	56
Запитання до фокус-груп	

«Держави-сторони забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.»

(Конвенція ООН про права дитини, Стаття 12)

Навіщо залучати дітей та молодь до створення інформаційно-освітніх матеріалів

Матеріали щодо пропаганди здорового способу життя розроблені за умови консультацій з цільовою аудиторією мають більше шансів виявитися релевантними, відповідними та ефективними, ніж матеріали, розроблені без залучення цільової аудиторії. Залучення дітей та молоді до розробки матеріалів щодо пропаганди здорового способу життя підтримує принципи Конвенції Організації Об'єднаних націй з прав дитини. Пошук різних думок дітей та молоді для розробки матеріалів, що пропагують здоровий спосіб життя, також допоможе забезпечити ефективність матеріалів.

Діти та молодь можуть залучатися у різній мірі та на різних рівнях, ступінь залучення залежатиме частково від вимог та меж проекту, в рамках якого розробляються матеріали. Роджер Харт (1992) розробив корисну модель, котра дає уявлення про ступені участі, проілюструвавши це за допомогою сходинок:

Верхня сходинка.

8 **Діти та молоді люди ініціювали спільні рішення з дорослими** — діти та молодь мають ідеї, організовують проєкт та запрошують дорослих приєднатися до них у прийнятті рішень.

7 **Діти та молодь скеровуються** — діти та молодь мають початкову ідею і вирішують, як необхідно втілювати проєкт. Дорослі беруть участь, але не розпоряджаються.

6 **Дорослі ініціюють спільні рішення з дітьми** — дорослі мають початкову ідею, однак діти та молодь задіяні на кожному етапі планування та реалізації проєкту. Їх погляди не тільки беруться до уваги, але вони залучаються до прийняття рішень.

5 **Проводяться консультації та надається інформація** — проєкт розробляється та проводиться дорослими, але обов'язково радяться з дітьми та молоддю. Вони повністю розуміють процес, а їхні думки сприймаються серйозно.

4 **Залучення та інформування** — дорослі ведуть проєкт, а діти та молодь беруть добровільну участь. Дорослі поважають їхні погляди. З дітьми та молодими людьми іноді консультуються без ефективної участі у проєктах, наприклад, на нижніх сходинках:

3 **Токенізм** — дітей та молодь просять поділитися своїми думками, про те чи інше питання, але вони мають малий або майже жодного вибору щодо способу вираження своїх поглядів чи масштабу ідей, які вони можуть висловлювати.

2 **Декорація** — діти та молодь беруть участь у події, наприклад, співають, танцюють, носять футболки з логотипами, але по справжньому не розуміють питання.

1 **Маніпуляція** — діти та молодь роблять або кажуть те, що радять їм дорослі, але до кінця не розуміють ситуацію. Дорослі використовують деякі з їхніх ідей, але не кажуть, який вплив вони можуть мати на остаточне рішення.

Дана модель показує, що верхні щаблі є найбільш ефективними. Однак розробляючи матеріали, націлені на молодь, найефективнішими виявляються партнерські стосунки між фахівцями, дітьми та молоддю. Позиція дітей та молодих людей є важливою, аби інформаційні матеріали були цікавими, відповідними та ефективними. Проте фахівці з розробки матеріалів також повинні зробити цінний внесок. Саме професіонали несуть відповідальність за вивчення поглядів молоді, розробляючи матеріали. Цей Посібник містить інформацію про залучення дітей та молоді на різних рівнях.

Керівні принципи

- Діти та молодь мають право бути вислуханими і вільно висловлювати свої погляди.
- Усі діти та молодь рівноправні в отриманні консультації та залучення до створення інформаційно-освітніх матеріалів. Ніхто не повинен бути виключеним або не залученим через расові, релігійні, культурні, фізичні, статеві, етнічні, гендерні, мовні, соціо-економічні особливості або місцевості, у якій вони проживають.
- Методи залучення та проведення консультацій повинні відповідати вікові, здібностям та зрілості залучених дітей та молоді.
- Залучення дітей та молоді повинно відбуватися на добровільних засадах.
- Важливо, щоб діти та молодь бачили результати свого залучення, наприклад, примірник опублікованого матеріалу. Це допомагає дітям та молоді усвідомлювати, що їхні погляди цінують.
- Залучення дітей та молоді повинно бути позитивним досвідом для них, стимулювати їхній інтерес та сприяти особистому розвитку.
- Залучення до співпраці дітей та молоді повинно відбуватися у формі партнерства з професіоналами, де кожний робить внесок у процес створення ефективних інформаційних матеріалів з охорони здоров'я.

Залучення до співпраці дітей та молоді як позитивний досвід

Важливо, щоб діти та молодь відчували, що до них прислухаються, а їхні ідеї, погляди та досвід цінуються.

Як цього можна досягти?

- Пояснюючи дітям мету консультації ведучий хоче почути всі їхні ідеї, погляди та досвід, навіть якщо існують відмінності у сприйнятті; бути відвертим і пояснити, що очікують від дітей та молоді; запрошувати дітей та молоді задавати питання.
- Пояснювати учасникам, що їх залучення відбувається на добровільних засадах, а небажання ділитися ідеями та поглядами є прийнятним.
- Пропонувати способи, за допомогою яких молоді люди можуть створювати безпечний простір для обміну думками, наприклад, групова домовленість чи базові правила щодо подальшої співпраці. Групова домовленість може стосуватися питань конфіденційності, демонстрації поваги один до одного, висловлення думок по черзі, уважного ставлення один до одного, спільного часу та місця.
- Важливо пояснити дітям та молоді параметри конфіденційності. Тому, загалом, інформація, надана у процесі проведення консультацій, використовуватиметься анонімно для забезпечення розробки матеріалів. Можливо, буде доречним попросити учасників не розголошувати інформацію, розкрити у процесі консультації, аби уникнути винесення її за межі групи. Однак якщо учасник скаже, що знаходиться у небезпеці, то ведучий повинен вирішити, як допомогти дитині чи молодій людині, а це, ймовірно, означатиме обмін інформацією з іншими фахівцями, аби гарантувати безпеку дитини чи молоді людини. Важливо, щоб ведучий був обізнаний з процедурами захисту дитини, які використовуються у закладі, де проходить консультація. Перед проведенням консультації ведучий повинен чітко пояснити дії щодо конфіденційності та захисту дітей. Також важливо, щоб юні учасники знали межі конфіденційності.
- Використання різноманітних прийомів та методів, щоб забезпечити можливість усім дітям та молодим людям зробити свій внесок. Дехто радіє і впевнено ділиться своїми поглядами у ході обговорення, для інших це дуже складно. Тому важливо застосовувати різні прийоми, наприклад, індивідуальну роботу, роботу в парах, малих та великих

групах. Деякі з видів діяльності можуть включати письмо, інші будуть словесними чи з використанням малюнків, щоб дозволити всім взяти активну участь незалежно від здібностей.

- Дати зрозуміти дітям та молоді, що можна змінити у матеріалах які пропагують здоровий спосіб життя, а що — ні.
- Виразити подяку дітям за їхню участь та зроблений внесок.

Дуже важливо під час обговорення делікатних питань, зокрема, статевого здоров'я, вживання наркотиків та спиртного, щоб діти та молодь знали, де вони можуть отримати подальшу допомогу та інформацію після завершення процесу консультації.

Діти та молодь залучені до розробки матеріалів, що пропагують здоровий спосіб життя, можуть багато отримати від процесу. Те, що вони отримують, залежатиме від способу залучення дітей. Діти та молодь можуть:

- отримати нову інформацію та зрозуміти тему або процес розробки матеріалів;
- розвинути свої особисті та комунікативні навички, на зразок комунікаційних, та уміння приймати рішення;
- виробити впевненість, самооцінку та почуття самоефективності по мірі того, як вони бачитимуть, що їхні погляди поважають та цінують.

Загальний процес розробки матеріалів, метою яких є формування здорового способу ЖИТТЯ

Цей розділ дає стисле уявлення про процес розробки інформаційних матеріалів щодо охорони здоров'я, націлених на молоду аудиторію. Кожна стадія процесу є важливою і допоможе забезпечити відповідність та ефективність створених матеріалів.

1. Визначте потреби у матеріалах та пріоритети і наприклад, в залежності від місцевих потреб, цілей уряду або ж рівнів смертності та вроджених вад.
2. Визначте цілі та завдання для матеріалів котрі пропагують здоровий спосіб життя.
3. Визначте фінансові ресурси доступні для розробки матеріалів.
4. Розробіть оперативний план, який стосуватиметься консультаційного процесу, розробки, випуску, розповсюдження та оцінки матеріалів, що пропагують здоровий спосіб життя.
5. Організуйте дорадчу групу експертів для надання консультацій та підтримки протягом всієї тривалості проекту.
6. З'ясуйте поточний рівень знань, навичок та ставлень цільової

групи дітей та молоді щодо теми майбутнього інформаційно-освітнього матеріалу, а також пробілів у навчанні, їхнє бачення інформаційної роботи, а також їхні думки з приводу інформаційних матеріалів, що пропагують здоровий спосіб життя

7. Проведіть консультації з батьками та вихователями, а також впливовими релігійними, культурними та суспільними організаціями і закладами для надання підтримки.

8. Перегляньте існуючу літературу, зразки передової практики та існуючі матеріали. Використовуйте ці відомості для інформування про розробку матеріалів.

9. Визначте найкращий метод досягнення цілей за наявних фінансових ресурсів. Вирішіть, який тип матеріалів буде розроблятися, наприклад, плакати, інформаційні листки, відеоматеріали, інтерактивний навчальний ресурс.

10. Складіть проект матеріалів, включаючи зміст, текст, ілюстрації, верстку/дизайн.

11. Проконсультуйтеся з читацькою аудиторією експертів/фахівців, наприклад, експертів зі складання матеріалів, лікарями, які працюють з малолітніми правопорушниками.

12. Проконсультуйтеся з батьками та вихователями, відповідними релігійними, культурними та суспільними організаціями, котрі матимуть вплив на використання та розповсюдження роботи.

13. Проведіть апробацію матеріалів у цільовій аудиторії (наприклад, діти та молодь).

14. Доопрацюйте проект матеріалів.

15. Остаточні коментарі з боку дорадчої групи та головних експертів і фахівців

16. Відредагуйте матеріали.

17. Остаточний дизайн, редагування та верстка матеріалів

18. Опублікуйте матеріали.

19. Проведіть розповсюдження матеріалів.

20. Проведіть оцінку матеріалів.

Контекст роботи з питань формування здорового способу ЖИТТЯ

Проекти, націлені на пропаганду здорового способу життя, посередництво та матеріали існують для покращення здоров'я населення. Є декілька суттєвих компонентів пропагування здорового способу життя серед молоді:

- створення середовища, котре стимулює та дозволяє робити здоровий вибір.
- опанування знаннями та розумінням;
- розвиток життєвих навичок (особисті та соціальні навички, включаючи комунікативні навички, управління ризиками, прийняття рішень, вирішення проблем)
- дослідження та роз'яснення відношень та цінностей
- пропагування самооцінки та самоефективності

Традиційно матеріали, що пропагують здоровий спосіб життя акцентували увагу на відкритті можливостей для здобуття знань. Однак самих лише знань недостатньо, щоб надати можливість дітям та молоді робити здоровий вибір. Тому важливо, щоб діти та молодь мали можливість розвивати життєві навички, досліджувати стосунки та

цінності у середовищі, котре дозволяє робити здоровий вибір і стимулює їх самооцінку та самоефективність. Художні та креативні матеріали, що пропагують здоровий спосіб життя, можуть об'єднувати розвиток життєвих навичок та дослідження ставлень і цінностей. Важливо, щоб це мало місце.

Діти та молодь, скоріше за все, розвинути життєві навички, знання та ставлення, потрібні для прийняття здорового вибору завдяки інтерактивним навчальним методам, а не традиційним формам дидактичного навчання, таким як лекції. Це означає таку навчальну діяльність, в якій діти та молодь беруть активну участь, практикуючи різноманітні особисті та соціальні навички, що сприяє кращому засвоєнню знань та формуванню життєвих цінностей.

Ефективна пропаганда здорового способу життя не може відбуватися ізольовано у стінах закладу. Увесь заклад (школа, колонія для неповнолітніх, притулок) повинен стимулювати здоровий спосіб життя. Це означає, що всі люди у закладі — персонал, діти, батьки та вихователі — залучені до процесу стимулювання прагнення благополуччя. Цей процес повинен проходити червоною ниткою через середовище та моральний дух закладу, навчального валеологічного плану і бути невід'ємною частиною партнерства і співробітництва із закладом та сім'ями, а також громадою, де розташовано заклад.

Всесвітня організація охорони здоров'я опублікувала спектр документів про школи, де пропагується здоровий спосіб життя. Їх можна прочитати на веб-сайті ВОЗ. Додаткова інформація про життєві навички міститься у документі "Навички заради здоров'я. Навчання здоровому способу життя на засадах розвитку навичок: важливий компонент школи, дружньої до дитини, школи, що підтримує здоров'я" ("Skills for Health. Skills-based health education including life skills: An important component of a Child Friendly/Health-Promoting School"), опублікований Всесвітньою організацією охорони здоров'я, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО та іншими організаціями.

http://www.who.int/school_youth_health/media/en/sch_skills4health_03.pdf, <http://www.unicef.org>. Цей документ вийшов російською та українською мовами і його можна отримати в офісі ЮНІСЕФ в Україні. <http://www.unicef.org/ukraine/>

Проведення консультацій та процес апробації

Методика оптимізації консультаційного процесу

Важливим є використання різноманітних методів залучення до створення інформаційно-освітніх матеріалів з питань формування здорового способу життя та проведення консультацій з молоддю. Це надає гарантії того, що всі молоді люди мають можливість взяти активну участь у процесі.

Початкова консультація з дітьми та молоддю

Мета такої початкової консультації:

- Визначити поточний рівень знань, навичок та ставлень
- Визначити пробіли у знаннях та неправильне розуміння
- Визначити, як саме діти та молодь хотіли б проводити роботу та які в них є ідеї з приводу інформаційних матеріалів.
- Визначити сучасний вплив на знання, відношення та цінності, наприклад, друзі, сім'я, фільми, телебачення, музика, журнали, релігійні організації.

Найбільш відповідні методики варіюватимуть в залежності від теми, віку та здібностей дітей та молоді, числа залучених молодих людей та навичок ведучого.

Методика початкової консультації

а. Словесний штурм (також відомий як мозковий штурм)

Дітей просять дати спонтанні пропозиції щодо теми або питання. Усі пропозиції дітей приймаються та записуються без коментарів чи обговорень. Це швидка діяльність, яка допомагає дітям зосередитися на темі і дозволяє ведучому отримати уявлення про думки, глибину знань/міфів/хибних думок на задану тему.

Як оптимізувати словесний штурм.

Працюючи в групі ведучий пояснює дітям призначення словесного штурму і просить дітей висловити всі свої думки та ідеї на тему, скажімо, ВІЛ. Ведучий пояснює, що всі ці ідеї будуть занотовані, проте не обговорюватимуться на цьому етапі. Важливо пояснити дітям, що на зазначеному етапі немає правильних чи неправильних речей для висловлювання. Попросіть дітей викрикувати свої думки по черзі, щоб ведучий мав можливість записати їх.

Питання-підказки

- Що спадає вам на думку, коли ви думаєте про ВІЛ?
- Про що ви думаєте, коли чуєте слова "антинаркотичне виховання"?
- Поділіться своїми думками про спиртне?

Альтернативні шляхи оптимізації словесного штурму

Старших дітей та молодь можна попросити попрацювати у малих групах з чотирьох-п'яти чоловік і створити свій власний список "словесного штурму". Існує ймовірність того, що молоді люди виступатимуть цензорами один одного, якщо їм не пояснити чітко, що будь-які ідеї є прийнятними. Деякі діти, зокрема, ті, що погано пишуть, можуть віддавати перевагу малюванню, а також записуванню ідей як частини "словесного штурму".

б. "Малюй та пиши"

Це метод, який особливо корисний для роботи з маленькими дітьми. Він дозволяє ведучому дізнатися думку дитини щодо вибраної теми. Дітей просять малювати та/або писати відповідь на конкретне питання чи завдання.

Як оптимізувати метод "малюй і пиши"

Дітей просять працювати індивідуально та роздають ручки і папір. Ведучий описує сценарій, наприклад: ви та ваш товариш ідете по дорозі і знаходите пакет з наркотиками. Намалюйте чи напишіть, що може бути в цьому пакеті (це дозволить оцінити знання дітей про різні типи наркотиків).

Тепер намалюйте чи напишіть, як, на вашу думку, виглядає людина, котра загубила пакет. (Це дозволить ведучому побачити, як діти уявляють торговця наркотиками).

Зараз намалюйте чи напишіть, що могло б статися, якби хтось вжив наркотики. (Дозволяє отримати інформацію про рівень знань дітей стосовно вживання різних типів наркотиків).

Зараз намалюйте чи напишіть, щоб ви зробили, якби самі знайшли пакет. (Це дасть корисну інформацію про почуття відповідальності дітей, обізнаність з питаннями охорони здоров'я і безпеки, джерел допомоги).

с. Анкетування

Дітей та молодь можна попросити заповнити анкету в індивідуальному порядку. Це гарний спосіб оцінити рівні знань та ставлень. Важливо, щоб анкета не містила надто великої кількості питань і була написана мовою, яка відповідає віковим показникам групи дітей. Анкети, що містять закриті питання, легше піддаються аналізу, оскільки дають статистичні докази. Проте більш глибоку інформацію можна отримати з відкритих запитань. Важливо, щоб інформація надавалася анонімно і без зазначення імен в анкеті. Однак корисно попросити дітей та молодь вказати свою статтю, щоб ведучий мав можливість оцінити, чи існує різниця між знаннями і ставленнями хлопчиків та дівчаток.

Як оптимізувати роботу з анкетою

Анкета повинна готуватися заздалегідь. Важливо щоб ведучий пояснив, що це не тест і відповіді будуть конфіденційними, а обмін інформацією відбуватиметься на анонімній основі, і що ведучому важливо з'ясувати, що знає і чого не знає молодь.

Кожному учаснику видається екземпляр анкети та ручка і його просять самостійно заповнити анкету.

Зібравши заповнені анкети, як звичайно працюючи з дітьми та молоддю, доречно розглянути анкети в присутності усієї групи і дати правильні відповіді, та роз'яснивши будь-які непорозуміння.

В кінці ведучий збирає інформацію з анкет.

Альтернативні способи оптимізації анкети для дітей та молоді з низьким рівнем писемності.

Загалом, анкети найкраще підходять для людей, які гарно читають та пишуть. Проте анкети можна адаптувати і для осіб з низьким рівнем писемності. Кожному учаснику дається чистий папір та ручка, і їх просять писати лише числа, наприклад, 1 - 10, та слова "Правильно/Неправильно" або "Так/Ні", або ж ставити галочку чи хрестик. Ведучий зачитує низку висловів або закритих питань, на які можна дати відповідь лише "Правильно/Неправильно" або "Так/Ні".

Запитання із висловлюванням ставлення чи фактів можуть включатися в анкету, але важливо чітко вказати, що вони є лише висловлюванням поглядів, особливо якщо в кінці процесу ведучий проходить по списку питань/висловлювань, щоб надати точну інформацію.

Апробація чорного варіанту матеріалів з питань формування здорового способу життя

Усі матеріали з пропагандою здорового способу життя, націлені на дітей та молодь, повинні проходити апробацію дітьми та молоддю. Матеріали можуть включати плакати, листівки, буклети, підручники, відеоматеріали, DVD, веб-сайти, класну та навчальну діяльність, методи активної участі для роботи з дітьми у неформальній ситуації.

Призначення апробаційних матеріалів — визначити, чи діти і молодь вважають матеріали щодо пропаганди здорового способу життя: "цікавими та привабливими;

- мають відношення до їхнього життя, вибору та варіантів;
- зрозумілі та ясні;
- стануть корисними, коли робитимуть поінформований вибір щодо стилю життя чи здоров'я.

Способи апробації чорного варіанту матеріалів щодо пропаганди здорового способу життя

d. Обговорення у фокусних групах (ОФГ)

Обговорення у фокусних групах можна використовувати як частину початкового консультативного процесу та під час апробації чорного варіанту матеріалів. Методи проведення інтерв'ю у фокусних групах були спочатку розроблені та популяризовані маркетинговою та рекламною індустрією, але нині широко використовуються у багатьох сферах, включаючи соціологічні дослідження. Існують дуже специфічні рекомендації щодо проведення опитувань у фокусних групах в рамках соціального дослідження. Проте у практичній сфері пропаганда здорового способу життя, обговорення у фокусних групах, котрі вільно ґрунтуються на принципах опитувань у фокусних групах, можуть проводитися досить легко і давати цінну інформацію для розробки матеріалів, що пропагують здоровий спосіб життя. Працюючи з дітьми та молоддю корисним може виявитися застосування цілого спектру методів активної участі під час обговорення у фокусних групах, аби гарантувати кожному можливість взяти участь у роботі.

Як оптимізувати обговорення у фокусній групі

Хтось один повинен стимулювати обговорення у фокусній групі. Ця особа, ведучий, задаватиме питання. Інша особа повинна робити нотатки, записуючи коментарі учасників. В іншому варіанті можна проводити звукозапис обговорення у фокусних групах, а потім розшифрувати, що допоможе забезпечити точність запису.

Перелік питань

До проведення роботи у фокусній групі ведучий повинен сформулювати перелік питань для використання /обговорення як основний компонент/. Перелік питань повинен складатися, передусім, із відкритих питань, котрі підштовхують учасників до глибокого обгово-

рення проблем. Відкриті питання — це ті, котрі спонукають до ґрунтовних відповідей, а закриті — до коротких, наприклад, "Що вам подобається у цьому плакаті?" (відкрите питання); "Вам подобається цей плакат?" (закрите питання). Корисно почати із загальних питань, а потім у процесі обговорення перейти до більш конкретних та зосереджених. Варто мати деякі допоміжні питання, щоб забезпечити розкриття усіх потрібних тем, наприклад, "Можете сказати, що ви думаєте про ілюстрації?" Додаткові питання, які не входять у перелік, необхідно ставити, щоб вивчити проблеми, котрі піднімаються членами фокусної групи. Це особливо важливо, коли фокусна група проводиться як початкова консультативна фаза розробки матеріалів. Ось зразок зондувального питання: "Ви сказали, що стиль плаката старомодний. Можете детальніше зупинитися на цьому, або пояснити, чому ви так вважаєте?" Зразки питань, які використовуються для апробацій чорнового варіанту матеріалів на обговореннях у фокусних групах наведені у шостому розділі цього Посібника.

На початку обговорення важливо, щоб ведучий допоміг організувати безпечно середовище для обміну думками серед дітей та молоді. Це можна зробити наступним чином:

- пояснювати призначення сесії та робити наголос на тому, що усі думки учасників важливі не для досягнення консенсусу, а як позитивні коментарі щодо чорнового варіанту матеріалів;
- інформація отримана на сесії, використовуватиметься лише анонімно;
- обговорювати питання конфіденційності;
- основні правила роботи разом як групи, зокрема, повага права іншої людини на висловлення своїх думок, вислуховування один одного та виступи по черзі;
- пояснювати, що участь у групі відбувається на добровільних засадах;
- почати з представлення учасників, можливо попросити дітей назвати своє ім'я, і те, свої уподобання, — це допомагає дітям та молоді почуватися комфортніше у групі.

Під час апробації чорнового варіанту матеріалів важливо, аби ведучий фокусної групи наголосив, що йому цікаво отримати як позитивні так і негативні відгуки стосовно матеріалів. Це буде непросто, якщо

автор матеріалів веде фокусну групу і чутливо реагує на негативні коментарі щодо матеріалів, або ж ведучий має непохитні погляди щодо матеріалів. Важливо, аби ведучий мав відкритий, неупереджений підхід.

Традиційно при обговореннях у фокусних групах застосовується великий спектр відкритих запитань. Однак у роботі з дітьми та молоддю корисно застосовувати інші види діяльності, щоб забезпечити повну участь усіх дітей та обмін думками. Ці види діяльності можуть включати словесні штурми, аркуші з написами і, можливо, малювання. Деякі з прикладів у цьому Посібнику ілюструють способи застосування розмаїття методів, як частини консультативної сесії з дітьми та молоддю.

Призначення консультативних сесій у фокусних групах — дізнатися погляди дітей та молоді. Однак якщо стає очевидним, що учасники отримують неправильну інформацію чи існує її брак, тоді доречно надати правильну, та роз'яснити помилкові судження. Важливим є час проведення. Необхідно визначити прогалини у знаннях та розумінні на самому початку процесу, а на наступних стадіях надати інформацію та роз'яснити помилкові судження. В ідеалі ведучий повинен сказати дітям та молоді, де вони можуть отримати додаткову інформацію та допомогу після завершення сесії, у тому разі, якщо консультативна сесія викликала питання у молодій людині.

Наприкінці сесії важливо виразити подяку учасникам. По завершенню проекту, коли матеріали вже розроблені, важливо показати їх зразки дітям та молоді, які зробили внесок у їх розробку. Це допомагає дітям відчувати ефективність роботи в якій вони брали участь, вони бачать, як їхні думки вплинули на розробку матеріалів. Також у багатьох випадках доречно відзначити підтримку з боку молоді назвавши школу чи заклад, з якого прибули діти та молоді, і подякувати їх за зроблений внесок.

Відбір дітей та молоді для участі в обговореннях у фокусній групі У рамках соціологічних досліджень ідеальною вважається фокусна група, що складається з восьми чоловік. Проте у разі розробки мате-

ріалів з пропаганди здорового способу життя група дітей у кількості 10-12 чоловік є оптимальним варіантом. Важливо, аби до консультаційного процесу були долучені діти тієї вікової групи, на яку розраховані матеріали. Для цього може знадобитися декілька фокусних груп, котрі складатимуться з різних дітей в кожній фокусній групі. Діти та молоді люди у групі повинні бути однакового віку. Існує тенденція, коли школи чи проекти, що проводяться, просять відібрати дітей для участі у фокусній групі, і туди потраплять найбільш здібні чи найвихованіші діти. Це неправильно. Важливо, аби спектр відібраних дітей включав дітей з різним рівнем знань та навчальних здібностей. Як звичайно, доречно мати змішані групи хлопчиків та дівчаток, але можливо, коли одно-статеві групи є більш прийнятними.

Переваги обговорень у фокусних групах	
1	Це гарний спосіб перевірки ідей та знаходження інших питань, що хвилюють чи цікавлять дітей та молодь.
2	Це може бути корисним способом виявлення цінностей та ставлень молодих людей.
3	Може бути гарним способом проведення консультацій з дітьми та молоддю з низьким рівнем писемності.
Обмеження під час обговорення у фокусних групах	
4	Недоречно просити дітей чи молодь обмінятися особистим досвідом у групі.
5	Деякі молоді люди можуть соромитися обговорювати у групі делікатні питання на зразок статевого здоров'я.
6	Деякі молоді люди можуть відчувати тиск погоджуючись з думкою більшості у групі.

Аналіз інформації, зібраної під час обговорення у фокусних групах. Є велике розмаїття способів зробити це. Після набору інформації можна використати комп'ютерні програми, котрі допоможуть провести аналіз, але, як ведеться, у цьому немає особливої потреби. Інформація, отримана під час обговорень у фокусних групах, систематизується, обробляється згідно основних тем та питань, піднятих протягом дискусії. Аналізуючи інформацію, важливо визначити домінуючі теми та думку більшості, але й записувати менш популярні думки та ідеї. Приймаючи остаточне рішення щодо розробки матеріалів, інформація, зібрана під час обговорення у фокусній групі, повинна бути узгоджена із судженнями відповідних фахівців.

Вичерпну інформацію про те, як проводити обговорення у фокусній групі, а також інші питання, котрі стосуються розробки матеріалів щодо формування здорового способу життя, можна знайти у "Посібнику з розробки матеріалів на тему ВІЛ/СНІД та хвороб, які передаються статевим шляхом", опублікованого організаціями PATH, "Save the Children", Family Health International та Impact. Цей документ — англійською та російською мовами, може бути безкоштовно отриманий з веб-сайту PATH: www.path.org

е. Відгуки

Відгуки можуть стати корисним засобом апробації чорнового варіанту матеріалів у поєднанні з іншими методиками на зразок обговорень у фокусних групах.

Оціночні форми можуть особливо стати у нагоді в отриманні відгуків щодо класної чи групової діяльності. Викладачів чи працівників просять посприяти у проведенні заходу, що був розроблений у чорновому варіанті, і дати свою оцінку за допомогою оціночної форми. Зразки питань:

- Як діти реагують на конкретний захід?
- Які аспекти спрацювали добре?
- Які аспекти не дуже спрацювали?
- Як можна вдосконалити цей вид діяльності?
- Будь ласка, дайте коментарі стосовно роботи та настанов викладача/ведучого (чіткість, структура, формат тощо.)
- Які з доповнень стосовно діяльності зроблені дітьми та молоддю?
- Будь-які інші доповнення

Під час складання анкети відгуків важливо не задавати надто багато питань. Викладачі та інші працівники скоріше за все заповнять анкету, якщо вона буде стислою та простою.

Оціночні форми можуть бути адаптовані для використання в індивідуальному порядку молодими людьми для висловлення коментарів з приводу чорнового варіанту матеріалів та діяльності.

f. Аркуші з надписами

Це корисний прийом для отримання уявлення про погляди, які діти та молодь не надто бажають висловлювати під час групових обговорень. Його можна використовувати у роботі з дітьми та молоддю, які вміють писати та читати.

Як оптимізувати методику "аркушів з надписами"

Ведучий готує декілька великих аркушів паперу. Кожен аркуш має два або три слова, що стосуються різних аспектів матеріалів, котрі випускаються. Наприклад, для відеоматеріалу надписи можуть стосуватися сюжету, зображення, звуку та героїв. Кожній дитині чи молодій людині дають фломастер або ручку і просять підійти до кожного аркушу паперу по черзі і написати свої думки, коментарі та ідеї щодо різних аспектів чорнового варіанту матеріалу, що пропагують здоровий спосіб життя. Важливо, аби ведучий спонукав дітей ділитися своїми власними думками замість того, щоб повторювати позицію своїх друзів та однолітків.

Ведучому необхідно управляти групою дітей та молоді таким чином, щоб кожний присутній отримав шанс висловити коментарі на всіх аркушах паперу. Папір можна класти на підлогу або вішати на стіну. Після того, як кожна дитина написала свої коментарі на кожному з аркушів паперу, ведучий збирає їх та аналізує інформацію.

Новаторські способи залучення дітей та молоді до розробки матеріалів з питань формування здорового способу життя.

На додаток до описаних вище прийомів проведення консультацій з дітьми та молоддю та апробації матеріалів існують методи, які дозволяють повніше залучати дітей та молодь до розробки матеріалів. Це може вимагати більше часу та зусиль, але бути корисним та важливим для учасників і дозволить створити високоякісні, актуальні, доступні та придатні матеріали. Залучаючи дітей та молодь, важливо дуже чітко та прозоро сказати про межі проекту, які аспекти проекту можна обговорити та змінити, а які не можна. Рекомендується укласти договір чи контракт, підписаний керівництвом проекту та кожною молодою людиною. У договорі вказується, що саме проект запропонує молодим людям і той внесок, який молодь повинна зробити. Це дозволить уникнути неясності щодо очікувань.

Що стосується інших форм консультацій, то важливо не лише залучати мотивовану, впевнену у собі молодь, яка вміє чітко виражати свої думки, але й намагатися задіяти менш упевнених, маргіналізованих та неблагополучних юнаків і дівчат. Ці молоді люди мають рівне право на участь. Часто вони більш вразливі, мають слабше здоров'я і, скоріше за все, отримують користь від участі у таких проектах. Роль ведучого є вирішальною. Він повинен підтримувати учасників, бажати поділитися владою, вміти уповноважувати та надихати. Після того як параметри проекту визначені, діти та молодь можуть бути задіяними на усіх стадіях розробки матеріалів, обираючи ті матеріали, які будуть створені за їх бажанням, зміст, текст, ілюстрації або розповідження матеріалів. Залучення дітей та молоді до розробки матеріалів у значній мірі нагадує партнерство.

Деякі зразки проектів із новаторським залученням дітей та молоді описані в шостому розділі цього звіту.

Що дозволяється і забороняється робити під час проведення консультацій і залученні дітей та молоді до розробки інформаційно-освітніх матеріалів з питань формування здорового способу життя.

МОЖНА	НЕ МОЖНА
Ведучий повинен мати відкрите, неупереджене ставлення.	Бути надто чутливим до негативних відгуків чи витратити час на виправдання існуючих матеріалів чи їх чорнових варіантів.
Залучати дітей та молодь з різними здібностями та ставленням, включаючи неблагополучних молодих людей, котрі можуть мати слабке здоров'я.	Вибирати лише найрозумніших, здібних, упевнених, молодих людей, які вміють чітко формулювати свої думки для проведення з ними консультацій. Неблагополучна молодь з низьким освітнім рівнем найчастіше потребує стимулювання до здорового способу життя.
Використовувати розмаїття методик, щоб забезпечити участь усієї молоді.	Зупинятися надовго на будь-якому виді діяльності. Багато дітей та молоді мають короткий період концентрації уваги.

МОЖНА	НЕ МОЖНА
Використовувати розмаїття методик, щоб забезпечити участь усієї молоді.	Проводити надто багато часу на будь-якому виді діяльності. Багато дітей та молоді мають короткий період концентрації уваги.
Проводити час, створюючи безпечне середовище, в якому діти та молодь відчуватимуть себе безпечно для обміну поглядами та думками.	Спонукати дітей та молодь розкривати особисту інформацію про свою власну поведінку у відкритій груповій обстановці.
Пояснювати межі конфіденційності.	Стимулювати дітей та молодь до розкриття особистої таємної інформації та інформації про свої сім'ї у груповій обстановці.
Бути конкретним стосовно тих параметрів проекту, на котрі молоді люди можуть впливати, а на які ні.	Викликати нереалістичні сподівання серед молоді.
Участь дітей та молоді повинна відбуватися на добровільних засадах.	Змушувати молодь до участі або давати ті відгуки, які на їх думку ви хочете почути від них.
Давати інформацію про те, куди діти та молодь можуть звернутися для отримання подальшої допомоги після завершення консультативного процесу.	Залишати питання, що хвилюють дітей та виникли під час консультацій, без відповідей та пояснень.

Приклади зі Сполученого Королівства та України

"Алкошотс"

"Алкошотс" — це пакет з дванадцяти фотографій молодих людей у ситуаціях, що мають відношення до спиртного. Усі фотографії мають запитання для стимулювання обговорення і вправи пов'язанні із питаннями, плюс добірку даних про спектр тем щодо спиртного. Пакет також містить посібник для ведучого. Пакет розроблений для використання у роботі з молоддю у віці від 14 до 19 років у формальному та неформальному навчальному середовищі. Матеріали націлені на підвищення знань та розумінь молоддю, дослідження відношення та цінностей щодо спиртного, та практикували особисті та суспільні навички.

Процес розробки "Алкошотс"

Молоді люди дуже активно долучалися до розробки пакету. "Tacade" — розробники ресурсу — працювали у партнерстві з місцевими молодіжним проектом, котрий базувався у житловому масиві міста Лечестер. За підтримки місцевих працівників, які займаються проблемами молоді, група юнаків і дівчат збиралася тричі на тиж-

день на сесії тривалістю по дві з половиною години протягом трьох тижнів. Молоді люди отримували інформацію про спиртне і ділилися ідеями про проблеми, з якими стикається молодь стосовно спиртного. Молодь була особливо зацікавлена у невідкладній допомозі, а тому пройшла спеціальне навчання з цього предмету. На четвертій та

п'ятій сесіях молодь почала розробляти питання, які будуть розглянуті у пакеті, і формат подачі фотографій, використовуючи замальовки та одноразові фотокамери для виконання пробних знімків. На шостій сесії молоді люди представили та обговорили свої ідеї та пробні знімки з фотографіями. Сьома та восьма сесії були використані для виконання фотознімків з молодими людьми, які у свою чергу виконували режисуру та координували кожний епізод. На останній сесії молоді люди продивлялися фотографії і вибирали, які знімки слід використати у пакеті.

Після виготовлення чорнового варіанту пакету, він пройшов апробацію у низькій місцевості на зразок шкіл та молодіжних проектів. Викладачі та працівники, які займаються проблемами молоді провадили вправи

з молодими людьми і обговорювали те, що спрацювало добре, що не дуже добре, а що слід вдосконалити. Ця інформація була використана для виконання кінцевої адаптації перед друком пакету.

Взяті уроки

Не все завжди іде, як слід!

- Важливо було мати ретельно продуманий та чіткий оперативний план, а також повідомляти молоді параметри проекту, щоб вони знали, на які речі вони можуть впливати, а на які ні.
- Робота зі стабільним молодіжним проектом допомогла стимулювати молодь до участі; вони почувалися зручно і впевнено у приміщенні та присутності персоналу. Після завершення проекту антиалкогольне виховання продовжилось на більш неформальній основі, оскільки працівники, які займаються проблемами молоді, пройшли підготовку з антиалкогольної освіти.
- Важливо було отримати згоду батьків для молоді до 18 років для залучення до проекту.
- Молодим людям пропонувалася винагорода за витрачений час, енергію та відданість. Винагорода полягала у поїздки до парку розваг.
- Протягом першої сесії початковий план довелося повністю змінити, оскільки молоді люди не прийшли вчасно - тому тих, хто прийшов, на першій сесії намагалися зацікавити у проекті, а тому оперативний план повинен бути гнучким.
- Мали місце практичні труднощі з приміщеннями, час від часу виникала потреба займатися іншими проектами центру, але завдяки відданості персоналу центру було велике бажання зробити зміни, аби забезпечити продовження проекту без подальших затримок.

Розповсюдження пакету

Ресурс був розрекламований та продавався "Tasade" на всій території Сполученого Королівства з моменту публікації у 2001 р. більше 2,400 копій було придбано школами, молодіжними проектами та закладами для малолітніх правопорушників між 2001 та 2005 роками.

Оцінка

Проект фінансувався Дослідницькою радою з питань антиалкогольного виховання (ДРАВ) оскільки відбувалася незалежна оцінка ресурсу.

Вона показала, що пакет "Алкошотс" поєднує декілька навчальних стилів. Він виявився надзвичайно успішним у плані залучення як хлопців, так і дівчат. Дівчатам подобалося вільне обговорення ідей та суспільних проблем; хлопці ж отримували задоволення від вправ по "дослідженню фактів".

- Майже чверть учнів вказали, що змінять свою поведінку стосовно спиртного в наслідок ознайомлення з матеріалами "Алкошотс".
- Після вправ значна кількість учнів отримала нові фактичні докази про вплив спиртного та оволоділа практичними навиками допомоги жертвам алкогольного отруєння.
- Ставлення до споживання спиртного та його впливу виявилися менш "вираженими" внаслідок вправ, а це показує, що учні розмірковують над своєю поведінкою і, ймовірно, змінюють на краще своє відношення до споживання та наслідків спиртного.

Додаткова інформація про "Алкошотс" та примірники пакету можна отримати у Tacade, Old Exchange Buildings, 6 St Ann's Passage, King Street, Manchester M2 6AD. Телефон +44 (0) 161 836 6850. Email: ho@tacade.co.uk веб-сайт: www.tacade.com

Журнал "Повага"

Це журнал з питань охорони здоров'я, що видавався "East London & City Health Authority" наприкінці 90-х років для молоді у віці від 13 до 15 років, яка мешкає у Східному Лондоні. Журнал ставив собі за мету дати молоді відповіді на цілу низку питань на тему охорони здоров'я, стимулював дискусії та дебати і змушував молодь вести більш здоровий спосіб життя. Було зроблено два випуски журналу. Перший акцентував увагу на статевому здоров'ї, тоді як другий випуск звертався до більш глобальних питань охорони здоров'я, включаючи фізичну активність, паління цигарок, здорову їжу, статеве, емоційне та психічне здоров'я. Статті про кар'єру та стосунки з батьками були включені також. Східний Лондон - це старий житловий район міста, багатокультурний, економічно нерозвинений.

Процес розробки журналу "Повага"

Перший випуск журналу був розроблений декількома спеціалістами з охорони здоров'я, які працювали разом з професійним дизайнером. З молодими людьми проводилися консультації шляхом обговорень у фокусних групах у школах та молодіжних групах тих питань, які вони бажали б розглянути у журналі про статеве здоров'я. У молодій мамі взяли інтерв'ю для статті про підліткове материнство. Молодь була більше задіяна у другому випуску журналу — в результаті він виявився набагато цікавішим, привабливим та доступнішим для цільової аудиторії. Консультації з молодими людьми проходили шляхом обговорень у фокусних групах тем, які будуть висвітлені у журналі. Спеціалісти зі здорового способу життя тісно співпрацювали зі студентами-дизайнерами з місцевого коледжу подальшої освіти для виготовлення макету журналу. Професійний дизайнер зібрав доробки студентів для здійснення кінцевої верстки журналу. Були проведені опитування місцевої молоді стосовно низки тем, а їхні фотографії розміщені у журналі. Сюди входив і 'голос народу' з приводу того, чи необхідно внести зміни до закону, який встановлює вік, коли молодь може купувати цигарки. 'Голос народу' — це опитування, під час якого людей зупиняють у громадських місцях і задають питання, або ж просять поділитися думками на конкретну тему, і таким чином дізнаються їх думку. Відбір людей — чисто випадковий. «Голос народу» для журналу проходив наступним чином: у місцевому коледжі зупиняли студентів і просили стисло розкрити бачення теми. У результаті

ми отримуємо різні погляди молодих людей, але це не може вважатися достовірним дослідженням. Під час проведення «голосу народу» мета полягає не в отриманні репрезентативної добірки молоді, однак важливо намагатися збирати погляди різних груп молодих людей, наприклад, як юнаків, так і дівчат, представників різних культур, етнічних груп та віросповідань. Проект журналу був апробований серед молоді в школах та молодіжних групах.

Один спеціаліст із формування здорового способу життя взяв на себе роль керівника проекту, щоб загально координувати зусилля. Це було важливим для забезпечення вчасного випуску журналу та у відповідності до наявного бюджету. Ця людина очолила групу інших фахівців, котрі співпрацювали для випуску журналу. Було встановлено механізм зв'язку. З самого початку проекту був розроблений чіткий оперативний план, котрий включав конкретні цілі, план дій з часовими рамками, іменами відповідальних осіб та бюджетом. Керівництво проекту відслідковувало оперативний план і за необхідності регулювало його.

Взяті уроки

- Другий випуск журналу, до розробки якого на всіх стадіях долучалися молоді люди, став набагато популярнішим, аніж перший журнал, випущений фахівцями.
- Для випуску другого журналу знадобилося набагато більше часу. Залучення молоді стало тривалим процесом, але вартим витрачених зусиль.
- Перед залученням студентів-дизайнерів до випуску журналу спеціалісти з формування здорового способу життя вибудували гарні робочі стосунки з викладачами та персоналом місцевого коледжу. Викладачі дизайну зробили великий внесок у процес, а спеціалісти з формування здорового способу життя провели серед студентів курс навчання на тему питань охорони здоров'я, філософії формування здорового способу життя, який лежав в основі цього проекту, а також коротке навчання з дизайну журналу.
- Життєво важливим було те, аби всі люди задіяні у випуску журналу, погоджувалися із філософією формування здорового способу

життя, котра лежала як в основі розробки журналу, так і кінцевого продукту. Серцем цієї філософії було наступне:

- Пропаганда позитивного підходу до питань здоров'я
- Пропаганда психічного та емоційного здоров'я
- Залучення молоді на всіх етапах процесу
- Концепція включення, яка гарантує, що журнал відобразив різноманітність громад Східного Лондону, включаючи розмаїття культур, етносів, релігії, сексуальної орієнтації та статі.

Розповсюдження

Журнали були надруковані "East London & City Health Authority" і розповсюджувалися безкоштовно у школах та молодіжних проектах по всьому Східному Лондону. Деякі школи та молодіжні проекти просто роздавали примірники студентам, інші школи та молодіжні проекти використовували журнали, як основу для уроків з охорони здоров'я.

Оцінка

Не було фінансування для незалежної оцінки проекту. Перед випуском другого журналу була проведена серія консультаційних сесій з молоддю, які частково зосереджувалися на обговоренні позитивних та негативних аспектів першого випуску "Поваги". Молоді люди запропонували величезну кількість ідей з приводу того, як вдосконалити другий випуск. Після закінчення другого випуску були зібрані відгуки вчителів та працівників, які займаються проблемами молоді і користувалися журналом. Відгуки були дуже позитивні. Молодь знаходила журнали цікавими, і це породжувало дискусії. Більш детальна оцінка з боку молоді стала неможливою через організаційну реструктуризацію.

Приклади з України

Апробація плакатів на тему профілактики ВІЛ/СНІДу з українськими дітьми ЮНІСЕФ та Міністерство освіти та науки працювали разом у 2005/2006 роках над випуском набору таблиць для предмету "Основи здоров'я" для дітей віком 11 та 12 років. Плакати стосувалися низки питань охорони здоров'я. "Tacade" була уповноважена Британською Радою на надання технічної експертизи і сприяння апробації проекту плакатів на тему ВІЛ серед учнів середньої школи.

Чотири чорнових варіанти плакатів, що стосувалися різних аспектів ВІЛ, були виготовлені та пройшли апробацію. Процес апробації включав ведучого, перекладача та стенографіста. Відбулося дві сесії апробації зі школярами. На кожній сесії були присутніми десять дітей. Було застосовували низку методів активної участі, щоб дозволити дітям висловити свої думки та забезпечити усім дітям можливість зробити свій внесок, використовуючи ті методи, які їм видаються зручними.

Процес апробації

1. Привітання та представлення

Ведучий привітав дітей та пояснив:

- призначення сесії;
- що інформація, отримана від дітей, буде використовуватися анонімно;
- добровільну основу участі дітей, роз'яснюючи, що небажання ділитися своїми поглядами з будь-якої теми є абсолютно прийнятним;
- коротко згадав деякі основні правила, наприклад, висловлювання думок по черзі під час сесій.
- кожну людину в групі попросили назвати своє ім'я та улюблену справу. Це також і зробили дорослі.

2. Обговорення кожного плакату

Під роботи у малих групах дітей попросили роздивитися та прочитати плакати і висловити свої думки з приводу різних аспектів плакатів. Була задана серія запитань і отримані відгуки про кожен плакат. Питання були такими:

- Яке ваше перше враження про плакат?
- Що є ключовою ідеєю цього плакату?
- Що нового ви дізналися з цього плакату?
- Що вам подобається у цьому плакаті?
- Що вам не подобається у цьому плакаті?
- Чи є щось незрозуміле у плакаті?
- Вам зрозуміла мова плакату? Як ви думаєте, діти вашого віку зрозуміють цю мову?
- Що ви думаєте про малюнки?

- Як можна вдосконалити плакати?
- Яким іншим способом можна передати цю інформацію дітям вашого віку?
- Чи бачили ви раніше подібні плакати? Якщо так, то де саме?

Обговорення кожного з плакатів дало велику кількість детальної інформації про сприйняття дітьми плакатів та ідей щодо їх вдосконалення.

3. Аркуші з написами

Дітей попросили записати свої думки, ідеї та враження про плакати на аркуші паперу для лекцій. Для кожного плакату був окремий аркуш. Кожна дитина отримала фломастер.

Метод аркушів з написами дає можливість усім учням, котрі вміють писати, обмінюватися своїми загальними враженнями. Він не дозволяє отримати детальну інформацію, але гарантує, що кожна дитина може зробити свій внесок і допомагає дітям з поглядами, що відрізняються від домінантної групи, висловити своє бачення.

4. Описання плакатів

На стіну був повішений великий аркуш паперу з написаними на ньому словами:

Цікавий	Нудний	Старомодний	Сучасний
Страшний	Чудовий	Збиває з толку	Корисний
Зрозумілий	Інформативний	Тупий	Заставляє задуматися

Дітей попросили поставити галочки біля усіх слів, котрі на їхню думку, описують плакат. Біля кожного плакату був аркуш зі словами. Діти по черзі підходили та ставили галочки біля слів.

Описання плакатів за допомогою відповідних слів дозволяє ведучому отримати відгуки дітей щодо конкретних питань за допомогою підбору

слів. Наприклад, ведучий вважав, що малюнки на плакатах були старомодними. Ця діяльність дала можливість ведучому дізнатися думки дітей.

5. Закінчення та подяки

Дітей попросили задати будь-які запитання, що виникли у них стосовно тем обговорених під час сесії і подякували за активну участь. Ведучий пообіцяв, що їх школа отримає примірники плакатів після їх виготовлення.

Консультації з юнаками стосовно профілактики ВІЛ у виховних колоніях для неповнолітніх

ЮНІСЕФ, Британська Рада та Державний департамент України з питань виконання покарань разом співпрацювали для розробки матеріалів з профілактики ВІЛ для осіб, які знаходяться у виховних колоніях для неповнолітніх. Перша частина процесу полягала у консультації з юнаками в Прилуцькій колонії для неповнолітніх взимку 2006 року. Консультант з "Tasade" (Сполучене Королівство) працював разом із персоналом Британської Ради, ЮНІСЕФ та Всеукраїнський громадський центр "Волонтер", щоб провести консультації.

Мета консультаційного процесу - визначити рівень знань юнаків про ВІЛ, прогалин у їхніх знаннях та дізнатися думку молодих людей щодо ефективних матеріалів на тему профілактики ВІЛ для підлітків та молоді у колоніях. П'ятнадцять юнаків у віці від 16 до 19 років взяли участь у консультаційному процесі.

Формат консультаційного процесу

1. Представлення

Ведучий пояснив мету візиту, як інформація буде використовуватися і як молодих людей попросять взяти участь. Юнакам пояснили, що якщо вони не бажають ділитися своїми поглядами, то це їх право і ніяких проблем не виникне.

Було проведено представлення, кожен присутній назвав своє ім'я і улюблену справу. Ведучі також взяли участь у цьому.

2. Думки про ВІЛ/СНІД

Під час роботи у групах по троє молоді люди малювали або писали на великих аркушах паперу ідеї та думки з приводу ВІЛ. Мета такої діяльності — зосередити думки молоді на ВІЛ і дати ведучому оцінити знання та ставлення молодих людей до ВІЛ. У вступній частині було чітко сказано, що ведучий хоче оцінити рівень знань та пробіли.

3. Завдання з передачі ВІЛ

Працюючи у цілій групі з 15 чоловік і застосовуючи різноманітні слова та малюнки молоді люди розташовували різні види діяльності/поведінки під різними заголовками відповідно до ступеню ризику передачі ВІЛ — від високого до нульового. Діяльність/поведінка включали повсякденні завдання на зразок спільного використання посуду, туалету, а також сексуальна діяльність та вживання наркотиків. Відбір та розташування кожної з карток відбувалося добровільно, а тому молодь сама вибирала, наскільки активно їй брати участь. Це дало ведучому уявлення про рівень знань молодих людей щодо шляхів передачі ВІЛ. У кінці завдання ведучий роз'яснив усі хибні судження молодих людей. Загалом рівень знань виявився дуже високим. Молодь знала про поведінку, що пов'язана із високим ризиком зараження ВІЛ, з низьким ризиком та його відсутністю.

4. Факти та ставлення до ВІЛ

Молодих людей попросили в індивідуальному порядку дати відповідь на серію запитань. Від них вимагався мінімальний рівень навичок письма (просто писали слова "так" або "ні"), щоб особи з низьким рівнем грамотності могли також взяти участь у роботі.

Ця діяльність дала ведучому інформацію про знання молодих людей та їхнє ставлення до ВІЛ та СНІД.

Запитання:

1. Ви можете, подивившись на людину, сказати, що вона має ВІЛ?
2. Дітям важливо знати про ВІЛ?
3. Чи повинні молоді люди, інфіковані ВІЛ, ходити до окремих закладів (навчальних, медичних тощо)?
4. Чи легко молоді в Україні дістати презервативи?
5. Якби ви хотіли дізнатися більше про ВІЛ, чи є хтось із дорослих,

з ким би ви могли вільно поговорити на цю тему?

6. Чи листівки допомагають молоді знайти відповіді про ВІЛ?

7. Чи легко молодим людям, таким як ми, захистити себе від ВІЛ?

5. Обговорення у малих групах

Працюючи у групах по п'ять осіб, молоді люди обговорили питання, що стосуються запобігання ВІЛ в Україні. Дискусія підтримувалася одним або двома членами команди і зосереджувалася навколо серії запитань та розгляду низку освітніх матеріалів, щоб стимулювати дискусію.

Результат консультаційного процесу

Рівень знань про ВІЛ був, в принципі, високий серед юнаків. Однак складалося враження, що ВІЛ особливо їх не стосувався. Молоді люди мали досить чіткі погляди на свої вподобання щодо профілактики ВІЛ. Зокрема, вони віддавали перевагу використанню фотографій у матеріалах і вважали, що інтерактивні методики, особливо із застосуванням методу освіти "рівний-рівному", будуть дуже ефективними. Їхні погляди дали основу для розробки матеріалів.

Мова і термінологія щодо ВІЛ

Стиль мови і термінологія, що використовуються при залученні дітей та молоді до розробки матеріалів щодо формування здорового способу життя, є дуже важливими, зокрема, що стосується делікатних питань на зразок профілактики ВІЛ, антиалкогольного і антинаркотичного виховання, статевого здоров'я та статевого виховання. Безумовно, важливим є те, щоб діти, молоді люди та фахівці, які працюють з ними, розуміли один одного. Зважаючи на велику кількість евфемізмів та жаргонних термінів, що використовуються стосовно наркотиків та сексу, вкрай необхідно пояснити термінологію. Наприклад, діти та молодь можуть говорити про "тертя" і ведучий може повторювати цю мову, але потім уточнити, задавши питання: Під "тертям" ви розумієте вагінальний секс, пеніс у вагіні чи щось інше?

Для забезпечення вільного обміну думками та поглядами серед дітей та молоді важливо, аби ведучий міг вільно вести розмову на ці теми.

Дослідження показують, що для дітей та молоді дуже важко говорити чи дізнаватися про статеве здоров'я, якщо вчитель або фахівець соромиться говорити на ці теми сам. Ведучі, зокрема, щодо сексу, статевих стосунків та здоров'я, повинні знайти зручну для використання і зрозумілу для молоді мову.

Дуже важливо використовувати точні і правильні терміни щодо ВІЛ та СНІД в освітніх матеріалах. "The National AIDS Trust" у Сполученому Королівстві дає наступні рекомендації:

Використовуйте наступні терміни: ВІЛ інфекція, ВІЛ-позитивний, ВІЛ та СНІД

Не використовуйте: СНІД, якщо маєте намір сказати про ВІЛ. ВІЛ — вірус імунодефіциту людини. ВІЛ спричиняє захворювання на СНІД (синдром набутого імунодефіциту). СНІД — це сукупність показників, які означають, що імунна система людини серйозно вражена ВІЛ, та їй важко боротися з інфекціями. Це становить ризик для життя людини. Іноді деякі з тих, хто заражений ВІЛ, мають антитіла на вірус, але не мають проявів хвороб, що є супутніми СНІДу.

Не використовуйте: вірус СНІД
СНІД — це синдром, а не вірус.

Не використовуйте: вірус ВІЛ
"В" у аббревіатурі "ВІЛ" означає вірус. Немає жодної потреби додавати слово вірус після ВІЛ.

Використовуйте наступні терміни: особа, яка живе з ВІЛ, або особа, яка живе зі СНІД, люди, які живуть з ВІЛ або СНІД (ЛЖВС), або люди з ВІЛ та СНІД.

Не використовуйте: жертва СНІД, або особа, яка страждає на СНІД. Багато людей, які живуть з ВІЛ та СНІД, вважають, що такі терміни означають їх немічність і відсутність контролю над своїм життям.

Не використовуйте: носій СНІД
Цей термін неправильний, стигматичний та образливий для багатьох

людей з ВІЛ та СНІД. Він створює неправильне враження, що ВІЛ та СНІД заразні.

Не використовуйте: повноцінний СНІД
Це видуманий термін. Особа, яка має ВІЛ, отримує діагноз СНІД на основі конкретних медичних критеріїв. Багато людей можуть поправити своє здоров'я і повернутися до активного життя, маючи СНІД, за умови проходження ефективного лікування.

Використовуйте наступні терміни: Вражені громади, поведінка високого ступеню ризику

Не використовуйте: групи високого ризику.
Це може призвести до стигматизації та змусити людей, які не асоціюють себе з цією групою, що ВІЛ — виховання їх не стосується.

Використовуйте наступні терміни: ін'єкційний наркоман (ІН), особа, котра вживає наркотики

Не використовуйте: наркоша, наркоман
Ці терміни дають стереотипне уявлення, яке може бути неправильним чи стигматичним. Вживання наркотиків — це лише одна сторона життя людини.

Використовуйте наступні терміни: Кров, сім'яна рідина, вагінальна рідина, грудне молоко.

Не використовуйте: фізіологічні рідини
Поняття "фізіологічні рідини" стосується усіх рідин організму, а не лише тих, котрі відповідають за передачу ВІЛ. Плутанина щодо фізіологічних рідин, які передають ВІЛ — це загальноприйнята причина страху і непорозуміння щодо ВІЛ.

Додаткову інформацію про термінологію можна знайти на веб-сайті "National AIDS Trust" www.areasyouHIVprejudiced.org/Online.aspx#terminology

Вирішення делікатних питань

Є деякі складові питання формування здорового способу життя, котрі можуть бути особливо делікатними, наприклад: статеве виховання, профілактика ВІЛ, вживання алкоголю та наркотиків. Під час проведення консультацій з дітьми та молоддю щодо розробки матеріалів, що пропагують здоровий спосіб життя у цих делікатних сферах необхідно мати чітку політику конфіденційності та захисту дітей. Важливо, щоб діти та молодь могли вільно висловлювати свої погляди без ризику застосування до них дисциплінарних заходів. Також важливо, щоб діти та молодь говорили, що можуть постраждати від спроб захистити їх. Діти та молодь повинні бути повідомлені про рівень конфіденційності, доступний протягом процесу консультації, наприклад, дати чітко зрозуміти, що абсолютна конфіденційність не може бути гарантована і що коли дитина чи молода людина говорять про можливу небезпеку, то ця інформація повинна бути передана задля їх безпеки. Необхідно, аби ведучий консультаційного процесу був обізнаний з політикою конфіденційності та захисту дитини тієї установи, де вони проводять свою діяльність.

Ідеї, які варто розглянути під час оцінки якості матеріалів з питань формування здорового способу життя

Матеріали повинні стимулювати самооцінку та позитивне психічне здоров'я.

Завжди думайте:

1. Як молодь скористається цією інформацією?
2. Наскільки ця інформація має відношення до їхнього життя?
3. Наскільки інформація цікава та приваблива?
4. Чи виховує інформація повагу до інших?
5. Чи відповідає інформація потрібному виховному рівню?
6. Чи змусить вона дітей та молодь задуматися про свою власну поведінку?
7. Вона реалістична?
8. Вона чесна, точна і правдива?
9. Як матеріал (листівка, плакат, відеоматеріал, картка тощо.) буде використаний?

Як згадано у п'ятому розділі про контекст стимулювання здорового способу життя для досягнення успіху, необхідно, щоб молодь мала можливість виробити життєві навички, здобути знання та розвинути розуміння, дослідити та з'ясувати відношення та цінності у середовищі, яке стимулює здоровий спосіб життя. Під час оцінювання якості матеріалів необхідно подумати, чи розроблені матеріали зачіпають усі ці аспекти, або, принаймні, є частиною програми, котра націлена на знання, навички, стосунки, цінності та середовище.

Додаткова інформація

Інформацію про життєві навички можна отримати з документу "Навички заради здоров'я. Навчання здоровому способу життя на засадах розвитку навичок: важливий компонент школи, дружньої до дитини, школи, що підтримує здоров'я" (Skills for Health. Skills -based health education including life skills: An important component of a Child Friendly/Health-Promoting School') опублікованого Всесвітньою організацією охорони здоров'я ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО та ін. Цей документ — російською та українською мовами.

http://www.who.int/school_youth_health/media/en/sch_skills4_health_03.pdf. <http://www.unicef.org>.
<http://www.unicef.org/ukraine/>.

Інформація про термінологію є англійською мовою на веб-сайті "National AIDS Trust" — "Ви упереджено ставитесь щодо ВІЛ?" www.aryouHIVprejudiced.org

Детальна інформація про проведення обговорення у фокусних групах та інші питання, що стосуються розробки матеріалів, котрі пропагують здоровий спосіб життя, можна знайти у "Посібнику з розробки матеріалів по ВІЛ/СНІД та хворобам, що передаються статевим шляхом", який можна скачати англійською та російською мовами, www.path.org опублікований "PATH" та ін. у 2003 р.

Методологічні рекомендації з "Розробки інформаційних матеріалів" міжнародним Альянсом ВІЛ/СНІД в Україні для організацій, котрі працюють у сфері ВІЛ/СНІД, російською мовою можна знайти на <http://www.AIDSalliance.kiev.ua/cgi-bin/index.cgi?url=/ru/library/our/informat/index.htm>.

Література

Birmingham City Council (2004) «Working together: giving children and young people a say».

Cutler D. (2003) «Standard! Organisational Standards and Young People's Participation in Public Decision Making» Carnegie Young People Initiative.

Department for Education & Skills in England (2004) 'Working together: giving children and young people a say» Statutory Guidance for Schools and Local Education Authorities.

Ewles, L., Simnett, I., (1995) «Third Edition. Promoting Health. A Practical Guide» Bailliere Tindall.

Health Development Agency (2001) «Whole School — healthy school an essential guide to the health promoting school»

National AIDS Trust website Are you HIV Prejudiced
www.areyouhivprejudiced.org

National Evaluations of The Children's Fund (2005) «The Evaluator's Cookbook. Participatory Evaluation Exercises. A resource for work with children and young people»

PATH, fhi, Save the Children, Impact (2003) «A Guide to Developing Materials on HIV/AIDS and STIs» available to be downloaded in English and Russian, www.path.org

Save the Children (2005) «Draft Practice Standards in Children's Participation»

Словник термінів

Конфіденційність — збереження інформації в таємниці у межах домовленої групи чи середовища.

Вказівки з дизайну — це стосується інформації наданої дизайнерам щодо продукту чи ілюстрації, котрі повинні бути розроблені. Сюди повинно входити призначення продукту чи ілюстрації, необхідні розміри та форма, термін виготовлення та будь-які інші деталі, які допоможуть дизайнеру виконати потрібне замовлення.

Інтерактивні, об'єднані методики — навчальна діяльність із активним залученням учасників. Діяльність, коли учасники повинні брати участь, а не пасивно сидіти та слухати вчителя чи ведучого.

Життєві навички — здатність до адаптивної та позитивної поведінки, дозволяє індивідууму ефективно справлятися з потребами та проблемами повсякденного життя (визначення ВОЗ). Зокрема, життєві навички — це група психологічних знань та між особистісних навичок, котрі допомагають людям приймати поінформовані рішення, вирішувати проблеми, критично та творчо мислити, продуктивно спілкуватися, будувати здорові стосунки, перейматися почуттями інших людей, управляти своїм життям у здоровий та продуктивний спосіб. (Визначення взято з інформаційної серії Всесвітньої організації охорони здоров'я).

Писемність — стосується здатності читати та писати.

Неупереджений підхід — ведучий повинен бути відкритий для усіх поглядів та ідей без критики чи винесення суджень. Приймаються усі доробки учасників. Немає "правильних" чи "неправильних" відповідей. Це допомагає забезпечити вільний обмін думками та відчуттями серед дітей та молоді.

Оперативний план — це план дій, де визначені завдання, які необхідно виконати, часові рамки та особа/особи, котрі відповідають за виконання завдань.

Методика активної участі — діяльність, коли діти та молодь разом працюють для активного обміну досвідом, ідеями та переживаннями і практикують навички на зразок слухання, переговорів, обміну думками та прийняття рішень. Методики активної участі націлені на залучення кожного до роботи; учасники, скоріше, співпрацюють разом, аніж індивідуально. У тексті цього Посібника описана низка методик активної участі.

Апробація — стосується тестування доречності чорнового варіанту матеріалів серед цільової аудиторії. Іноді це також називається "попереднім тестуванням" чи "польовим випробуванням".

Самоефективність — віра особистості у свою здатність контролювати та впливати на власне життя.

Самооцінка — стосується віри особистості у свої власні здібності, цінність та значущість.

"Голос народу" — опитування людей у громадських місцях. Їм задають питання або просять поділитися думками на конкретну тему. Відбір людей для опитування — випадковий.

Додаток А

Приклади розробки інформаційно-освітніх матеріалів з УКРАЇНИ

Всеукраїнський громадський центр "ВОЛОНТЕР"

Назва матеріалу	Буклети та плакат для дітей та підлітків 1. Буклет "Знати, щоб захиститися". 2. Буклет "План? Драп? Травичка?". 3. Буклет "Корисні поради для кожного маляти". 4. Плакат "Профілактика ВІЛ".
Мета матеріалів	Матеріали були спрямовані на профілактику ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки серед вихованців притулків для неповнолітніх у регіонах України
Процес розробки, а саме залучення і консультація з дітьми та молоддю	Матеріали розроблялись групою підготованих у рамках проекту волонтерів — студентів педагогічних вищих навчальних закладів України з безпосереднім залученням цільової аудиторії, на яку вони були спрямовані, а саме — вихованців притулків для неповнолітніх. Була проведена низка фокус-груп з вихованцями притулків, а також із фахівцями притулків для неповнолітніх. Учасниками фокус-груп для вихованців стали хлопці та дівчата від 5 до 18 років (залежно від типу матеріалів, які пропонувались до розгляду у фокус-групі).

Процес розробки, а саме залучення і консультація з дітьми та молоддю

Фокус-групи проводились за стандартним планом:

1. Знайомство з учасниками фокус-групи;

2. Основна частина:

Ведучі ставили відкриті питання учасникам групи. Під час відповідей та дискусії з учасниками асистенти їх занотовували.

3. Завершення дискусії, підведення підсумків

Ведучі підводили підсумки зустрічі, ділилися своїми враженнями від знайомства з групою, дякували учасникам за зустріч.

4. Аналіз результатів

Після проведення фокус-групи отримана інформація розшифровувалась, складався звіт про проведення дослідження.

На основі звіту вносилися зміни до матеріалів. Так, зокрема, з трьох варіантів плакату, запропонованих на розгляд, було обрано один найвдаліший, що було зафіксовано у більшості фокус-груп (які також проводились і з фахівцями притулків для неповнолітніх);

З двох варіантів дитячих віршиків до буклету "Корисні поради для кожного маляти" обрано найбільш цікавий та зрозумілий малюкам, а також відповідний до змісту малюнків варіант; Буклет "План? Драп? Травичка?", спрямований на інформування підлітків щодо ризиків куріння марихуани, зазнав значних змін у результаті проведення фокус-груп. Було вилучено елементи, що могли тлумачитись неоднозначно або були не зрозумілі для підлітків.

Орієнтовні питання, що використовувались під час проведення фокус-група з первинної оцінки матеріалів вихованцями притулків:

Процес розробки, а саме залучення і консультація з дітьми та молоддю

1. Чи взяв би ти в руки такий буклет? Чи почав би переглядати цей буклет? Що в ньому тебе приваблює?
2. Що зрозуміло тобі у цій інформації? Що ти дізнався нового?
3. Як ти змінив своє ставлення до проблеми? На які роздуми тебе наштовхує така інформація? Чи плануєш змінити поведінку?
4. Чого не вистачає у цьому матеріалі? Що б ти хотів змінити у ньому?
5. Чи показав би ти цей буклет своєму другові, батькам?

Як вже зазначалось, під час розробки матеріалів також було проведено фокус-групи з фахівцями (психологами, методистами, вихователями притулків для неповнолітніх регіонів України), що працюють з даною категорією дітей та підлітків. Форма опитувальника, що використовувався під час роботи додається (Додаток 1).

Пошук ідей щодо можливого варіанту покращення процесу розробки.

Ефективність створених матеріалів безпосередньо залежить від якості участі у їх розробці цільової аудиторії, зокрема дітей та підлітків. До організації участі у процесі розробки необхідно підходити продумано, комплексно та систематично. На основі труднощів, які виникали під час розробки матеріалів ВГЦ "Волонтер", можна виділити наступні ідеї щодо покращення процесу розробки:

1. Готуючи команду розробників матеріалів, бажано провести семінар/нараду щодо залучення молоді до розробки матеріалів, навіть якщо члени команди мають інформацію з даної теми. Важливо, щоб вся команда працювала в одному інформаційному полі;

	<p>2. Підлітків та молодь необхідно залучати на різних етапах: підготовки, розробки, апробації, оцінки. Матеріали, отримані під час консультацій/фокус-груп, аналізувати разом з групою експертів (педагогів, психологів, що працюють у напрямку розв'язання проблеми, на яку буде спрямовано матеріал, а також знають вікові особливості даної цільової аудиторії);</p> <p>3. Якщо матеріали готуються для всіх регіонів України, важливо провести фокус-групи чи консультації, намагаючись врахувати специфіку кожного з них;</p> <p>4. Важливо враховувати мотивацію дітей та молоді до участі у розробці. Мотивація повинна бути позитивною (не матеріальною, усвідомленою). Участь повинна бути добровільною. У процесі участі необхідно намагатися формувати/підкріплювати своїми діями позитивну мотивацію, сприяти побудові подальшої співпраці;</p>
Яким чином були розповсюджені та використані матеріали?	<p>Матеріали були розповсюджені:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● у притулках для неповнолітніх у регіонах України за посередництва Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, через мережу Обласних служб у справах неповнолітніх; ● серед зацікавлених державних та громадських структур, що працюють з даною категорією дітей.
Оцінка розроблених матеріалів	<p>Оцінка матеріалів проводилась шляхом проведення фокус-груп зі спеціалістами за наступним планом:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чи позбавлений матеріал "міфів" та неточностей? 2. Чи відповідає матеріал потребам цільової аудиторії? 3. Чи є матеріал доступним віковим можливостям цільової аудиторії?

	<ol style="list-style-type: none"> 4. Чи цікавий матеріал для цільової аудиторії? 5. Чи стимулюватиме до роздумів про свою поведінку? 6. Можливості використання та поширення матеріалу серед вихованців притулків. <p>Загалом оцінка матеріалів була позитивною. Розроблені матеріали, на думку фахівців, які працюють з вихованцями притулків, відповідали тим критеріям, які до них висувались.</p>
Приклади розроблених матеріалів	
Контактна інформація організації	<p>Журавель Тетяна м. Київ, бул. Тараса Шевченка, 26/4, к. 204; т. 235-70-31; e-mail: vgc_volunteer@ukr.net www.volunteer.kiev.ua</p>

Додаток 1

Запитання до фокус-груп"

№	Критерії оцінки	1	2	3	4	5	Примітка
	Зміст повідомлення, закладеного у буклеті, легко зрозуміти						
	Матеріал розкриває конкретну тему						
	Ілюстрації доповнюють або уточнюють текст						
	Тип шрифту та характер друку сприяють читанню						
	Якість викладення, граматики, пунктуація на належному рівні						
	Матеріал не перевантажено письмовою інформацією						
	Повідомлення спонукає до дії, зміни поведінки						
	У матеріалі використано мову, зрозумілу для цільової аудиторії						
	Матеріал включає елементи, які підсилюють, підкреслюють основну думку (тип шрифту, його колір, розмір тощо)						

А ще ми хотіли б додати...

" Під час підготовки запитань було використано:
Молодіжний інформаційний центр.
Навчальний модуль / За ред. С. Глущик. - К.: ЮНІСЕФ, 2000.

Міжнародний благодійний фонд "СНІД Фонд Схід-Захід"

Назва матеріалу	(I) Буклет "Ви маєте знати про ВІЛ/СНІД більше" (II) Буклет "Будемо разом! Будемо людьми!"
Мета матеріалів	(I) Мета кампанії — профілактика ВІЛ серед молоді; Мета буклету: дати молоді базову інформацію про те, що таке ВІЛ/СНІД; пояснити різницю між ВІЛ та СНІД; шляхи передачі ВІЛ; як безпечно спілкуватися з ВІЛ-позитивними людьми. (II) Мета кампанії — формування толерантного ставлення до людей з ВІЛ; Мета буклету: дати молоді базову інформацію про те, що таке ВІЛ/СНІД; пояснити різницю між ВІЛ та СНІД; шляхи передачі ВІЛ; як безпечно спілкуватися з ВІЛ-позитивними людьми; як треба ставитися до ВІЛ-позитивних людей.
Процес розробки, а саме залучення і консультація з дітьми та молоддю	Кількісне та якісне дослідження перед початком кампанії (pre-campaign research); Тестування всіх матеріалів кампанії у фокус-групах (залучені представники всіх вікових груп цільової аудиторії кампанії) (I) молодь від 15 до 29 (II) загальне населення від 15 до 60

Пошук ідей щодо покращення процесу розробки	Консультації та глибокі інтерв'ю з експертами. Додаткові дискусії з представниками цільової групи.
Яким чином були розповсюджені та використані матеріали?	Матеріали розповсюджувалися згідно з стратегією кампанії по цільовим регіонам на спеціальних заходах, у школах, вузах, поліклініках, аптеках тощо.
Оцінка розроблених матеріалів	Проведено кількісне та якісне дослідження після закінчення кампаній для вимірювання ефективності кампаній та "покриття" окремими видами матеріалів
Приклади розроблених матеріалів	
Контактна інформація організації	Воскресенська Олена м. Київ 01034, вул., Ярославів вал, 21г., офіс 26/4, тел.факс: +38 044 2358834 (-35, -36), 2353001, 2358820 www.afew.org

Благодійний фонд молодіжної участі

Назва матеріалу	Збірка "Участь молоді у процесі прийняття рішень на рівні школи"
Мета матеріалів	<ul style="list-style-type: none"> Популяризація принципів молодіжної участі у процесах прийняття рішень на рівні навчального

Мета матеріалів	<p>закладу, щоб формувати у дітей та підлітків позитивну мотивацію на ведення здорового способу життя.</p> <ul style="list-style-type: none"> Розглянути різноманітні напрями молодіжної участі на рівні школи, в тому числі — профілактично-оздоровчий напрям.
Процес розробки, а саме залучення і консультація з дітьми та молоддю.	<p>Процес розробки збірки розпочався з проведення всеукраїнського конкурсу творчих робіт щодо участі підлітків у житті школи (майже 1 тис. учнів взяли участь). Отримані ідеї та пропозиції від школярів лягли в основу збірки.</p> <p>Під час проведення всеукраїнського збору "Час діяти", за безпосередньої участі представників учнівських колективів 11 регіонів України була обговорена і розроблена концепція та структура збірки з урахуванням поглядів учнів.</p>
Яким чином були розповсюджені та використані матеріали?	Збірка розповсюджено серед шкіл та громадських молодіжних організацій в усіх регіонах України через управління освіти і науки облдержадміністрацій
Приклади розроблених матеріалів	
Контактна інформація організації	Андріяш Сергій Петрович 01196, м. Київ, пл. Лесі Українки, 1, кім. 251 284-55-49, 284-58-78

Громадська організація "Дитячий фонд "Здоров'я через освіту" спільно з науково методичним центром "Алатон"

Назва матеріалу	Комплект ресурсних матеріалів за проектом "Школа проти СНІДу", до складу якого входять: <ul style="list-style-type: none"> ● посібник для вчителя ● зошит-практикум для учнів 8-9 класів ● зошит-практикум для учнів 10-11 класів ● індивідуальні посібники "Для тебе", окремо для хлопців і дівчат ● мультимедійний посібник "Як захистити себе від ВІЛ" ● додаткові матеріали для навчання вчителів ● анкети "До" і "Після" для оцінювання ефективності навчання
Мета матеріалів	Забезпечення спецкурсу первинної профілактики ВІЛ-інфікування підлітків віком 13-18 років (8-11 класи) на засадах розвитку життєвих навичок, сприятливих для здоров'я, безпеки, розвитку і життєвого успіху.
Процес розробки, а саме залучення і консультація з дітьми та молоддю	Фокус-групи й анкетування підлітків. Аналіз кращого світового досвіду (ресурси Інтернет), консультації з представниками міжнародних організацій в Україні (зокрема, ЮНІСЕФ), передпроектні соціальні дослідження (фокус групи і анкетування дітей та молоді), пілотна апробація проекту в 200 школах Дніпропетровської області, моніторинг і оцінювання процесу впровадження (фокус-групи і анкетування підлітків, вчителів, батьків, експертний аналіз, постійний зв'язок з вчителями, які викладають профілактичний курс у школах).
Яким чином були розповсюджені та використані матеріали?	Розповсюдження по школах, де є підготовлені за проектом вчителі.

Оцінка розроблених матеріалів

У результаті тестування учнів за процедурою "ДО" і "ПІСЛЯ" отримано статистично достовірні дані, що підтверджують ефективність програми, зокрема:

- кількість учнів, які правильно відповідають на всі питання тесту "Знання" зростає у 24 рази, при цьому рівень обізнаності учнів зростає у середньому на 30%;
- кількість учнів, які демонструють максимально толерантне ставлення до ЛЖВ зростає у тричі;
- кількість учнів, які мають твердий намір утримуватись від початку статевого життя до більш старшого віку, зростає на 13%;
- кількість учнів, які вміють прийняти відповідальне рішення щодо використання презервативів у разі сексуальної активності зростає на 27%.

Доказова ефективність проекту робить його унікальним в Україні, тому що гарантує позитивні зміни у складових поведінки учнів.

Приклади розроблених матеріалів

Контактна інформація організації

Пономаренко Володимир Степанович
Тел. +38 044 531 90 10, Факс 244-28-80, 244-28-81,
E-mail V_Pon@mail.ru

П О С І Б Н И К

**ЗАЛУЧЕННЯ
ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
ДО РОЗРОБКИ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНІХ
МАТЕРІАЛІВ З ПИТАНЬ
ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ**

Художнє оформлення О. Пасічник
Коректор С. Кравченко
Відповідальній за випуск П. Брень

Підписано до друку 16.10.2006. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Hellios. Друк офсетний.
Тираж 1 000 прим.

Віддруковано ЗАТ "Компанія ЛІК", Київ -23
вул. Басейна, 12
Тел./факс: